

Eindrapport proefproject

'Nudging tegen zwerfvuil'

in het secundair onderwijs

juni 2019

Inhoud

1	Over het proefproject	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Door en voor secundaire scholen	3
1.3	Nudging is het antwoord	3
1.4	Proefprojecten op het schoolterrein voor vergelijkend onderzoek.....	3
1.5	Wie deed mee?.....	4
1.6	Afgelegde traject	5
2	Over 'nudging'	9
2.1	Wat is het?.....	9
2.2	Welke voorbeelden kennen we?	9
2.3	Wat is 'foute nudging'?	11
3	'Foute nudging' m.b.t. zwerfvuil.....	12
3.1	Foute nudging m.b.t. het beleid en het gedrag door personeel.....	12
3.2	Foute nudging m.b.t. de infrastructuur en de praktische omkadering.....	14
4	Over de specifieke proefprojecten	16
4.1	Ontmoetingsplek = vuilbak.....	16
4.2	Tegen zwerfvuil? DIY!	17
4.3	School zonder afval	18
4.4	Scholieren 3de graad als rolmodel.....	19
5	Resultaten	20
5.1	Resultaten ergenisbarometer	20
5.2	Meting hoeveelheid zwerfvuil.....	21
5.3	Beleving door de school	22
5.4	Evaluatie wegwerken foute nudging.....	23
6	Conclusie	26
6.1	Aanbevelingen naar scholen toe.....	26
6.2	Aanbevelingen naar het beleid toe	27
6.3	Aanbevelingen naar bedrijven /organisaties toe.....	28

1 Over het proefproject

1.1 Aanleiding

De West-Vlaamse afvalintercommunales en de provincie West-Vlaanderen zetten sinds jaren acties op om zwerfvuil een halt toe te roepen. De laatste jaren gebeurde dit onder de noemer 'Let's do it in de vuilbak'. Uit die campagne bleek dat voor een doeltreffende aanpak meer nodig is dan louter sensibiliseren. **Het besef groeide dat we een ander pad moesten bewandelen om tot gedragsverandering te komen. Vraag was alleen hoe?**

Figuur 1: voorbeeld van een campagnebeeld uit het verleden

1.2 Door en voor secundaire scholen

Welke middelen zijn effectief? En welke techniek werkt het best? Informeren, straffen, belonen of iets anders misschien? Varieert dit naargelang het gaat om bijvoorbeeld een ASO of een BSO-school? Of verschilt het naargelang de leeftijd van de leerlingen? Wie is betrokken partij (leerling, directie, leerkracht, poetshulp...)? Welke infrastructuur is nodig? Etc.

Met deze vragen ging een denktank, bestaande uit vertegenwoordigers van de afvalintercommunales en verschillende West-Vlaamse secundaire scholen aan de slag. Ze werden bijgestaan door O2, een communicatiebedrijf met focus op duurzame communicatie en professor Tim Smits, hoofddocent aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de KU Leuven.

1.3 Nudging is het antwoord

Na enkele sessies van de denktank kwam die denktank tot de conclusie dat, wanneer alle andere middelen falen, nudging een gepast antwoord kan zijn op de uitdagingen. Hierbij worden de betrokkenen onbewust op een positieve manier gestimuleerd om geen zwerfvuil meer te veroorzaken. Concreet gaat het zowel om het wegwerken van 'foute nudging', m.a.w. het wegnemen van de stimuli die aanzetten tot fout gedrag, als het introduceren van 'goede nudging'.

1.4 Proefprojecten op het schoolterrein voor vergelijkend onderzoek

Beantwoordt nudging aan de verwachtingen? Zijn er technieken die beter werken dan andere? Dit wilden de deelnemers aan de denktank proefondervindelijk vaststellen. Daarom werden verschillende technieken getest en dit telkens in scholen met een verschillend profiel.

De proefprojecten gingen gepaard met een nulmeting en een eindmeting. Er werden goede afspraken gemaakt met de betrokken scholen waardoor we een grote zekerheid krijgen dat de resultaten 'zuiver' en vergelijkbaar zijn. Bovendien werden alle projecten opgevolgd en ondersteund door de afvalintercommunales.

1.5 Wie deed mee?

Alle West-Vlaamse secundaire scholen werden uitgenodigd om deel te nemen aan de denktank. 15*scholen gingen in op de uitnodiging.

Elke school die deelnam aan de denktank 'Zwerfvuil in en rond secundaire scholen' kon zich kandidaat stellen voor één proefproject van 'Nudging tegen zwerfvuil'. Dit deden ze allemaal, met uitzondering van één school die afhaakte en één school die er later bijkwam.

Deelnemende scholen

- Anzegem - Sint-Vincentiusinstituut (TSO, BSO)
- Diksmuide - 't Saam Campus Cardijn (TSO, BSO)
- Ieper – GO! Campus (TSO, BSO, ASO)
- Ieper - Heilige Familie (TSO, BSO, KSO)
- Kortrijk – RHIZO, sport en lifestyle (TSO, BSO)
- Menen - Scholen aan de Leie, campus Sint- Joris (TSO, BSO)
- Oostende - Petrus en Paulus West Centrum Leren en Werken (TSO, BSO)
- Oostende - Sint-Andreasinstituut (ASO)
- Oostende - Petrus en Paulus West (TSO, BSO, ASO)
- Roeselare - MSKA , afdeling Groenestraat(TSO, BSO,)
- Roeselare – VABI (TSO, BSO)*
- Roeselare – VMS (ASO)
- Tielt – VTI (TSO, BSO)
- Torhout – Eureka (TSO, BSO, ASO)
- Torhout - VTI Sint-Rembert (TSO, BSO)

(*) VABI heeft de medewerking aan het onderzoekproject voortijdig gestopt

Prof. Tim Smits, KU Leuven

Prof. Tim Smits is hoofddocent aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de KU Leuven. Hij bestudeert de psychologische processen die verklaren waarom en hoe mensen beïnvloed worden door boodschappen. Vanuit die expertise staat hij ook mee aan de basis van de conceptnota in het Vlaams Parlement om nudging als een communicatiestrategie te implementeren in de Vlaamse overheid.

Afvalintercommunales

- IMOG
- IVIO
- IVBO
- MIROM
- IVVO
- IVOO

Provincie West-Vlaanderen

De Provincie werd vertegenwoordigd door:

- een vertegenwoordiger van de diensten van de gouverneur
- een provinciale begeleider van MOS (Milieuzorg Op School), een project van het Departement Omgeving-LNE

Mooimakers

Mooimakers is het Vlaamse initiatief tegen zwerfvuil en sluikestort van de OVAM, Fost Plus en de VVSG.

O2

Het volledige traject werd inhoudelijk en organisatorisch begeleid door O2, een bedrijf met focus op duurzame communicatie.

1.6 Afgelegde traject

Hierna volgt een niet-chronologisch overzicht van alle stappen die werden gezet.

Denktank

De denktank kwam 6 keer samen. De eerste bijeenkomst was op 12 mei 2017. Elke sessie duurde 2 à 3 uur. Tijdens deze sessies werd niet alleen de aanpak van de proefprojecten bepaald en bijgestuurd, het was ook een uitstekende gelegenheid om ervaring uit te wisselen tussen de verschillende scholen.

Kandidatuurstelling voor deelname aan een proefproject

Scholen die tijdens het schooljaar 2018-2019 een proefproject wensten uit te voeren, konden zich kandidaat stellen tot maart 2018.

Het spreekt voor zich dat een school zich enkel kandidaat kon stellen indien zwerfvuil binnen de schoolpoorten daadwerkelijk als een probleem werd ervaren. Bij de kandidatuurstelling hoorde het invullen van een online vragenlijst. Hierin peilden we naar de motivatie van de kandidatuur en het voorkeur-proefproject van de school. Andere vragen hadden tot doel om een zicht te krijgen op de mogelijke oorzaken van zwerfvuil.

Op basis van hiervan werd door de afvalintercommunales bepaald welke school het beste voor welk proefproject in aanmerking kwam.

Bepalen indicatieve kost van zwerfvuil

Weten hoeveel het opruimen van zwerfvuil kost, kan voor scholen een goede motivator zijn om extra inspanningen te doen om zwerfvuil tegen te gaan. Daarom werd bij de deelnemende scholen onderzocht of en hoe die kostprijs kon worden bepaald.

Om de kostprijs te bepalen werd gepeild naar de hoeveelheid werkuren door eigen personeel (leraars, opvoeders, eigen kuisploeg, technisch medewerker, ...), de werkuren van extern personeel (kuisploeg, groenonderhoud,...) en de kost van ophaling en verwerking.

Helaas bleek het niet of nauwelijks mogelijk om het aantal werkuren te bepalen omdat zwerfvuil opruimen slechts één van de vele taken is die het onderhoudspersoneel op een dag uitvoert en/of omdat zwerfvuil opruimen deels door leerlingen, leraars en opvoeders gebeurt.

Voor de scholen was de conclusie van dit onderzoek dat:

- 1) de financiële kostprijs moeilijk of niet kan worden bepaald, maar dat elke kost door zwerfvuil vermeden dient te worden;
- 2) als de financiële kost meevalt omdat opruimen door leerlingen/leraars/opvoeders gebeurt, dan nog blijft zwerfvuil opruimen een te vermijden tijdsgebruik;
- 3) de 'kost' van zwerfvuil voor een groot stuk bestaat uit 'ergernis'.

Ergernisbarometer

Nadat bleek dat de financiële kost van zwerfvuil moeilijk of niet kan worden bepaald, maar de 'kost' van 'ergernis' significant wordt bevonden, werd besloten te peilen naar de mate waarin leerlingen én personeel zich ergeren aan zwerfvuil. Om te vermijden dat respondenten 'gewenste antwoorden' gaven werd de vraag in hoeverre de betrokkene zich ergert aan zwerfvuil 'verstopt' tussen een hele reeks andere mogelijke, al dan niet schoolspecifieke, ergernissen. De ergernisbarometer werd uitgevoerd voor en na het proefproject. Het resultaat van dit onderzoek vindt u verder in dit eindrapport.

2019 - Oostende - Sint-Andreasinstituut (LEERLINGEN)

Mijn grootste ergernissen op de school

1. Waaraan erger je jou het meest op school? Selecteer maximaal 3 keuzes.

☐ vuile wc's	☐ weinig zitplekken op de speelplaats
☐ slechte lucht in lokalen	☐ vandalisme
☐ slecht onderhouden gebouwen	☐ te weinig plaats voor sport/beweging
☐ rondslingerend afval	☐ verouderd meubilair
☐ te weinig natuur	

Volg.

Mogelijk gemaakt door SurveyMonkey

Bekijk hoe eenvoudig het is om [een enquête te maken](#)

Schermafbeelding

Figuur 2: voorbeeld 'ergernisbarometer'

Bezoek aan de scholen

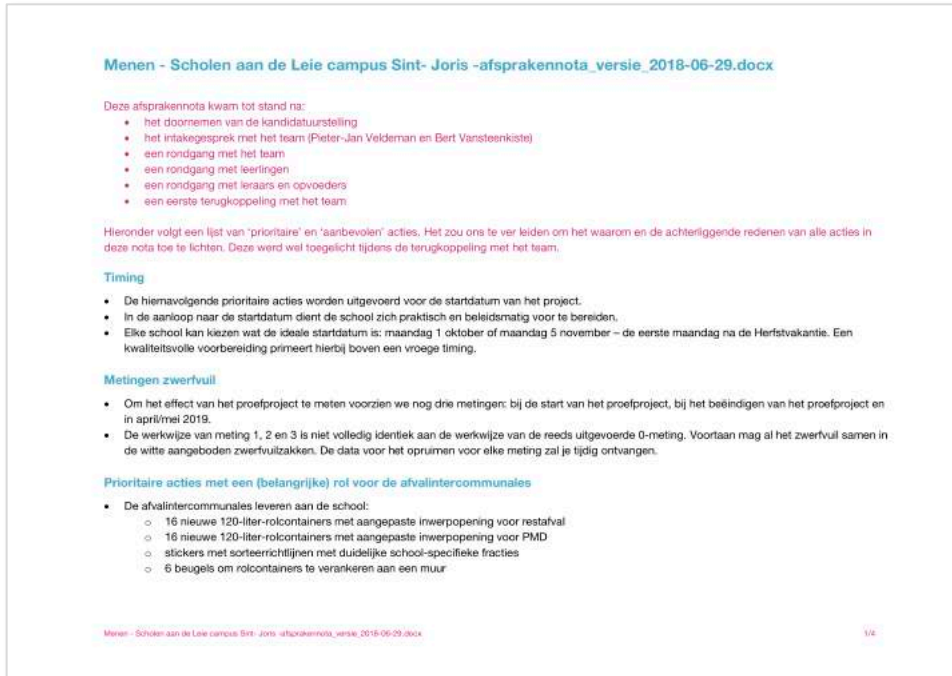
Elke deelnemende school werd bezocht door een communicatieverantwoordelijke van een intercommunale, samen met iemand van O2. Elk bezoek duurde 5 tot 7 uur en bestond uit verschillende delen:

- een kennismakingsgesprek op basis van de kandidatuurstelling;
- een rondgang met het projectteam
- een rondgang en interview naar enkele hotspots en interview met een vijftal leerkrachten;
- een rondgang en interview naar enkele hotspots en interview met een tiental leerlingen.

Door dit bezoek werd een goed beeld gekregen van goede en te verbeteren praktijken op school, zowel beleidsmatig als infrastructureel.

Afsprakennota voor deelnemende scholen

Op basis van wat geleerd werd uit het bezoek en op basis van wat de school zelf aangaf al dan niet aan te kunnen, werd een afsprakennota gemaakt. Daarin werd een lijst opgenomen met de must en may do's van foute en goede nudgers. Naast deze praktische zaken werden in deze nota afspraken opgenomen met **als doel** de resultaten van het proefproject 'zuiver' en 'meetbaar' te maken.

Figuur 3: voorbeeld van een afsprakennota

Nulmeting, tussentijdse meting en eindmeting

Het meeste objectieve beeld over het effect van de proefprojecten bekwamen we door de hoeveelheid zwerfvuil te vergelijken voor en na het proefproject. Om desgevallend het proefproject te kunnen bijsturen werd ook een tussentijdse meting gehouden.

Uit de meting van de hoeveelheid zwerfvuil wilden we leren:

- de hoeveelheid in gewicht;
- de aard van het afval: rest, PMD,.

Voor de meting van het zwerfvuil droeg per school of campus één persoon de eindverantwoordelijkheid. Hij/zij bewaakte de te volgen methodiek alsook het correct in zakken deponeren en bewaren tot afhaling. Om de foutmarge zoveel als mogelijk te beperken werd de nulmeting gehouden gedurende een volledige week. Bij de eindmeting waakte de eindverantwoordelijke erover dat precies dezelfde methode werd gevolgd. Voor alle duidelijkheid: enkel afval dat op de grond lag in klassen, gangen en op speelplaats werd gemeten.

Checklist foute nudging

Na afloop van het proefproject werd aan alle deelnemende scholen gevraagd om een 'checklist foute nudging' in te vullen. Bedoeling was om na te gaan welke in de afsprakennota opgesomde en weg te werken foute nudgers effectief werden aangepast, aan welke de school in kwestie nog werkte of welke foute nudgers om de een of andere reden niet weggewerkt konden worden. Het resultaat hiervan vindt u verder in dit document.

Foute nudging op uw school

Over foute nudging mbt het beleid en het gedrag door personeel.

Selecteer het juiste antwoord in onderstaande matrix aub.

	Niet van toepassing op mijn school	Opgelost!	Even geduld aub. We zijn er bijna...	Niet opgelost, dit lukt ons niet.
Zwerfvuil opruimen wordt gebruikt als strafmaatregel.	☐	☐	☐	☐
De regels met betrekking tot eten, drinken en kauwgom worden verschillend geïnterpreteerd.	☐	☐	☐	☐
Op de speelplaats zijn geen of te weinig toezichthouders aanwezig.	☐	☐	☐	☐
In het recyclagepark van de school zijn geen of te weinig toezichthouders aanwezig.	☐	☐	☐	☐
De toezichthouders op de speelplaats zijn (soms) te laks.	☐	☐	☐	☐
De lessen worden (soms) gestart in een vuile klas.	☐	☐	☐	☐
Er worden evenementen georganiseerd die extra afval veroorzaken (mandarijntjes, confetti, papieren borden, plastic bestek, etc).	☐	☐	☐	☐
Het is voor leerkrachten niet steeds duidelijk wie wanneer welk lokaal gebruikt.	☐	☐	☐	☐
Leerlingen eten in een overvolle refter.	☐	☐	☐	☐
De refter (tafels, vloer,...) is vuil.	☐	☐	☐	☐
Wanneer leerlingen hun lunch eten op de speelplaats is er onvoldoende toezicht.	☐	☐	☐	☐
Leerlingen moeten niet zelf hun klas, de refter, de speelplaats,... opruimen.	☐	☐	☐	☐
Tijdens het opruimen van de klas, de refter, de speelplaats werken leerkrachten of opvoeders niet steeds mee.	☐	☐	☐	☐

Figuur 4: een deel van de 'checklist foute nudging' ter illustratie

Eindbezoek

Na afloop van het proefproject werden alle scholen opnieuw bezocht. Hierbij vond telkens een gesprek plaats op basis van de resultaten van de 'checklist foute nudging', daarnaast werd een korte rondgang gehouden op de school. Op basis van de resultaten van dit eindbezoek werden de scholen geadviseerd over hoe verder om te gaan met de aanpak van zwerfvuil.

2 Over 'nudging'

2.1 Wat is het?

Nudging (of nudgen) is een in 2008 beschreven gedragspsychologische motivatietechniek waarbij mensen subtiel worden gestimuleerd om zich op een gewenste wijze te gedragen. De term is populair geworden door het in 2008 verschenen Engelstalig boek *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*. Mensen krijgen als het ware een duwtje in de goede richting door het gewenste gedrag aantrekkelijk te maken, zonder mensen daarbij in hun vrijheden te beperken.

2.2 Welke voorbeelden kennen we?

Vlieg in urinoir

Eén van de bekendste nudging-technieken. De vlieg geeft subtiel aan in welke richting best gemikt wordt zodat er minder op de grond wordt geplast.

Fruit in hapklare stukjes

Wanneer we de keuze hebben tussen cake en een bordje voorgesneden fruit, dan wordt meer fruit gekozen.

De truc van de fiscus

Om achterstallige belastingen sneller te innen stuurde de Belgische fiscus bij wijze van experiment aanmaningsbrieven waarbij typisch financiële termen werden weggelaten en de betrokkene persoonlijk werd aangesproken. Dit kleine verschil zorgde meteen voor miljoenen snel betaalde achterstallige belastingen.

Het verkeer vertraagt

De snelheid waaraan we rijden lezen we niet alleen af op de snelheidsmeter, we schatten dit ook onbewust in aan de hand van de snelheid waarmee objecten onze blik passeren. Door, wanneer een kruispunt wordt benaderd, de bomen van een bomenrij dichter bij elkaar te plaatsen wanneer een kruispunt wordt benaderd, wordt het verkeer onbewust vertraagd.

Enkele lijnen maken een groot verschil

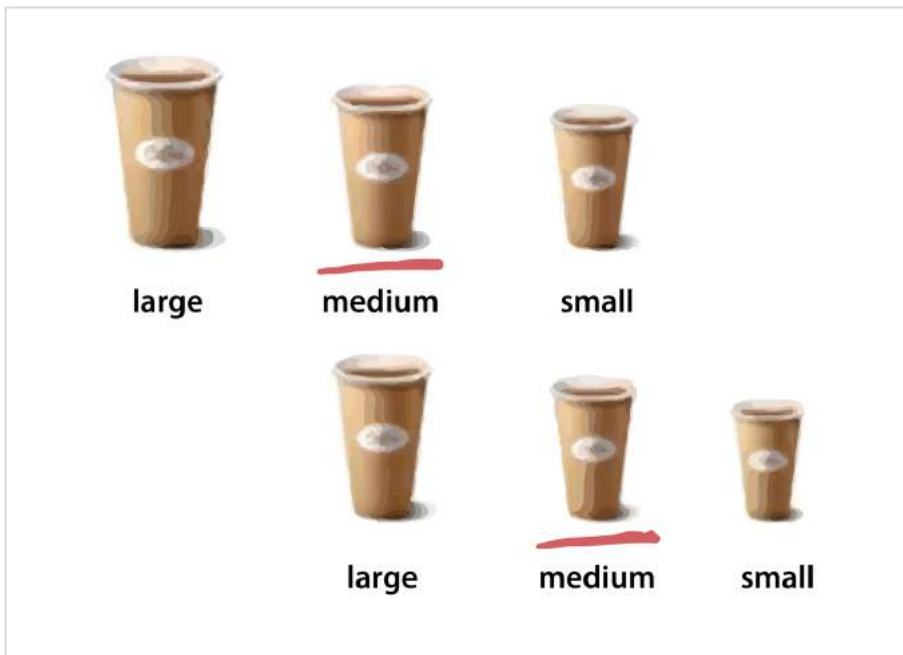
Enkele en alleen al het aanbrengen van een belijning richting een trap (en niet naar een lift) zet mensen aan om meer de trap te nemen.

2.3 Wat is 'foute nudging'?

Uiteraard hangt het verschil tussen 'goed' en fout' af van het persoonlijke waardenkader van elkeen. Maar als we het erover eens zijn dat bijvoorbeeld gezondheid belangrijk is, zijn we het er met z'n allen over eens dat een gezond en proper milieu dit ook is.

'Foute nudging' gebeurt zowel bewust als onbewust. Wanneer het bewust gebeurt, is dat omwille van redenen van eigenbelang. Commercieel bijvoorbeeld, of politiek. Denk maar aan het 'normaliseren' van grote bekers frisdrank (commercieel) of bepaalde vormen van fake news (politiek). In heel veel gevallen gebeurt foute nudging onbewust, uit een gebrek aan belangstelling of kennis.

Figuur 5: door een extra groot formaat aan te bieden kiezen meer mensen voor het formaat dat voorheen het grootste was

Figuur 6: een klassieker... de doos rechts lijkt 'voller' van de linkse,

3 'Foute nudging' m.b.t. zwerfvuil

Op basis van de vaststellingen tijdens de schoolbezoeken en in overleg met Tim Smits werden een reeks 'foute nudgers' afgelijnd. Een eerste deel heeft betrekking op foute nudging binnen het beleid en het gedrag van personeel, een tweede deel op de infrastructuur en de praktische omkadering. Elk van die 'foute nudgers' draagt in meer of mindere mate bij tot het ontstaan van zwerfvuil.

Hierna volgt een overzicht van alle foute nudgers samen met een korte verantwoording.

3.1 Foute nudging m.b.t. het beleid en het gedrag door personeel

Zwerfvuil opruimen wordt gebruikt als strafmaatregel.

Zwerfvuil opruimen moet als 'normaal' worden beschouwd, een taak die we met z'n alle opnemen in de maatschappij. Iets wat ook niet als vernederend wordt ervaren. Het als straf gebruiken gaat hiertegen in en wordt ook als negatief ervaren.

Wat wel kan is dat leerlingen zelf verkiezen om op te ruimen als alternatieve sanctie.

De regels met betrekking tot eten, drinken en kauwgom worden verschillend geïnterpreteerd.

Als een bepaalde regel voor de ene leerkracht of opvoeder wél belangrijk is, en voor de andere niet, dan ontstaat het gevoel van willekeur. In dit geval krijgen leerlingen het gevoel dat ook zij regels vrij mogen interpreteren. In veel gevallen draagt een onleesbaar dik schoolreglement bij tot de verschillende interpretaties, betrokkenen verschuilen zich soms achter uitspraken als 'ik kan dit toch niet allemaal weten' en 'het reglement spreekt zichzelf tegen', etc.

Op de speelplaats zijn geen of te weinig toezichthouders aanwezig.

Wanneer de 'pakkans' kleiner is, vergroot de hoeveelheid zwerfvuil.

In het recyclagepark van de school zijn geen of te weinig toezichthouders aanwezig.

Wanneer in de klassen en op de speelplaats zorgvuldig omgegaan wordt met afval, maar finaal niet in het recyclagepark, dan werkt dit demotiverend.

De toezichthouders op de speelplaats zijn (soms) te laks.

Te veel een oogje dichtknijpen, ook als het over zwerfvuil gaat, zorgt voor een gevoel van willekeur.

De lessen worden (soms) gestart in een vuile klas.

Het fenomeen is gekend, vuil trekt vuil aan. De les moet dus steeds gestart worden in een propere klas.

Er worden activiteiten georganiseerd die extra afval veroorzaken (traktaten, confetti, wegwerpversiering, servies in thema etc.).

Tijdens activiteiten is er minder aandacht voor het aspect afval en duurzaamheid. Daarom is het extra belangrijk omook tijdens dergelijke initiatieven zwerfvuil zoveel mogelijk te vermijden.

Het is voor leerkrachten niet steeds duidelijk wie wanneer welk lokaal gebruikt.

Wanneer niet heel duidelijk is (bijvoorbeeld d.m.v. een planning op de deur) is wie wanneer welk lokaal gebruikt, is het te gemakkelijk om 'ongestraft' een lokaal vuil achter te laten.

Leerlingen eten in een overvolle refter.

Eten in een overvolle refter creëert niet alleen chaos en irritaties, leerlingen voelen zich ook minder gerespecteerd. En wie te weinig respect krijgt, zal over het algemeen ook minder respect tonen. Bovendien ontstaat in een overvolle refter ook meer anonimiteit, waardoor sociale normen meteen ook onder druk komen te staan.

De refter (tafels, vloer,...) is vuil.

Een vuile omgeving geeft niet meteen het gevoel dat er respect is. Wie leerlingen minder respecteert, krijgt ook minder respect terug.

Wanneer leerlingen hun lunch eten op de speelplaats is er onvoldoende toezicht.

Wanneer de 'pakkans' kleiner is, vergroot de hoeveelheid zwerfvuil.

Leerlingen moeten niet zelf hun klas, de refter, de speelplaats,... opruimen.

Als men zelf de gevolgen draagt van verkeerd gedrag en/of extra geconfronteerd wordt met het foute gedrag van anderen, dan verlaagt de hoeveelheid zwerfvuil. In een gezin is dit net zo.

Tijdens het opruimen van de klas, de refter of de speelplaats werken leerkrachten of opvoeders niet steeds mee.

Het is belangrijk te tonen dat zwerfvuil opruimen een 'normale' handeling is, iets wat zo hoort, dus ook voor leerkrachten en opvoeders. Wanneer leerlingen het gevoel hebben dat ze op een autoritaire wijze gedwongen worden om afval op te rapen, zal men eerder de neiging hebben om dit niet meer te doen als de dwang wegvalt.

In de school is er geen 'orde van de speelplaats' of wordt dit niet systematisch toegepast.

Wanneer opruimen niet systematisch gebeurt, wordt het te vaak vergeten. En wanneer zwerfvuil aanwezig is op de speelplaats, trekt dit extra zwerfvuil aan. Echter... in het ideale geval – wanneer niemand nog zwerfvuil veroorzaakt – kan de 'orde van de speelplaats' overbodig worden.

Opruimen is een 'inspanningsverbintenis' (bijvoorbeeld: 'ruim 5 minuten op') in plaats van een 'resultaatverbintenis' (bijvoorbeeld: zorg dat de volledige speelplaats opgeruimd is').

Wanneer opruimen geen inspanningsverbintenis is en wanneer niemand waakt over het tempo van opruimen blijft er soms vuil achter of duurt het opruimen te lang – ten nadele van het volgende lesuur.

Leerlingen gebruiken een klein plastic zakje om zwerfvuil op te ruimen.

Een emmertje of ander herbruikbaar recipiënt vermijdt onnodig afval en verhoogt het gevoel dat zorgvuldig omgaan met afval belangrijk is.

3.2 Foute nudging m.b.t. de infrastructuur en de praktische omkadering

Wie opruimt, beschikt hiervoor niet (steeds) over het juiste materiaal (knijpers, handschoenen, borstel,...).

Dit spreekt voor zich.

Vuilbakken staan te ver van de looplijnen of de plaatsen waar leerlingen samenkomen.

Leerlingen vormen vaak groepjes op de speelplaats. Wanneer iemand zich verwijderd uit de groep mist hij/zij een deel van het gesprek of wordt zijn/haar plek fysiek ingenomen door een ander. Daarom is de afstand tussen vuilbak en de plek waar leerlingen samenkomen best zo klein mogelijk.

Een looplijn is het traject dat door veel leerlingen wordt gevolgd op de speelplaats, in de gangen, Wanneer vuilbakken te ver staan van de looplijnen is men (1) soms te lui om een omweg te maken en (2) soms niet meer 'mee' met andere leerlingen.

De vuilbakken zijn niet voorzien van (goed vastgemaakte) afvalzakken om ze proper te houden.

Een vuile vuilbak veroorzaakt meer zwerfvuil omdat (1) mensen het fysieke contact met vuil willen vermijden en (2) dit het signaal geeft dat de school properheid niet zo belangrijk vindt.

De vuilbakken zijn soms niet voorzien van een duidelijke fractie-aanwijzing of de fractie-aanwijzing is verborgen achter een afvalzak.

Het consequent aanhouden van een kleur per afvalfractie leidt tot een automatisme en verhoogt niet alleen de sorteerresultaten, het draagt ook bij tot een algemeen gevoel van orde, rust en structuur.

De kleur van de vuilbakken en/of van de afvalzakken in de vuilbakken stemt niet overeen met de kleur van de afvalfractie.

Herkenbaarheid en eenvormigheid zijn essentieel om mensen bepaalde handelingen reflexmatig te laten uitvoeren.

De vuilbakken zijn soms overvol.

Uit een overvolle vuilbak valt of waait soms afval. Daarnaast verhoogt een overvolle vuilbak de kans op fysiek contact met vuiligheid, iets wat de meeste mensen willen vermijden.

De vuilbakken stinken.

De meeste mensen blijven liever uit de buurt van stank en ook hier: door de stank geeft de school een signaal dat properheid niet zo belangrijk is.

Rond de vuilbakken leven veel hinderlijke insecten zoals fruitvliegen of wespen.

Wanneer vuilbakken onvoldoende frequent worden geledigd of gereinigd, kan dit extra insecten aantrekken. Fruitvliegen zijn enkel hinderlijk, maar wespen schrikken veel mensen echt af om in de buurt van een vuilbak te komen.

Snacks met onnodig veel verpakking worden verkocht in automaten of in de schoolwinkel.

Hoe meer afval geproduceerd wordt op school, hoe groter de kans op zwerfvuil. Daarnaast: door veel verpakking te verkopen geeft de school een signaal dat milieuzorg minder belangrijk is.

Waterfonteinen of automaten voor warme drank maken gebruik van wegwerpbekers.

Waterfonteinen en automaten voor warme drank zijn een prima en afvalarm idee, op voorwaarde dat gebruik wordt gemaakt van herbruikbare bekers, tassen of glazen.

Zitbanken worden parallel en dicht bij een muur geplaatst.

Door zitbanken parallel en dicht bij een muur te plaatsen ontstaat een 'anonieme' ruimte tussen leerling en muur waar veelal zwerfvuil terecht komt. Wanneer leerlingen daarentegen geen 'rugdekking' hebben wanneer ze ergens zitten, voelt men zich meer 'bekeken' en verhoogt de pakkans.

De leraarskamer is vuil en/of wanordelijk.

Wanneer leraars en onderwijzers niet consequent zijn en zelf niet zorgen voor een propere leraarskamer, vermindert de autoriteit om dit leerlingen op te leggen. Bovendien, als leerkrachten in de leraarskamer zien hoe het moet, dan zullen ze dit gedrag ook meer overnemen in hun klas.

De lockers en/of de ruimte rond en op de lockers is vuil.

Het is een probleemplek, maar wordt vaak niet meegenomen als op te ruimen plek..

De peukenpalen in de buurt van de school zijn overvol.

Behoeft weinig uitleg: vuil trekt vuil aan. Bovendien, wanneer een overvolle peukenpaal bij de ingang staat, in het zicht van voorbijgangers dus, dan kan dit het gevoel versterken dat de school het niet zo nauw neemt met netheid.

In de school zijn er donkere, anonieme gangen.

Bij anonimiteit komen sociale normen onder druk te staan.

De school (of sommige delen ervan) geeft een onverzorgde indruk (bijvoorbeeld afbladderende verf, loszittende tegels, graffiti, etc.).

Behoeft weinig uitleg: vuil trekt vuil aan.

In de school zijn kleine verborgen plekjes aanwezig (bijvoorbeeld bovenop lockers, achter radiatoren, onder zitbanken, etc.).

Voor sommigen blijkt elke plek geschikt om er afval in weg te moffelen.

De vuilbakken zijn voorzien van een op te tillen deksel.

Sommige mensen vinden het vies om het deksel van een vuilbak aan te raken. Bovendien 'vertraagt' een deksel het inwerpen van afval, wat zeker een probleem is op plekken waar mensen snel voorbijstappen. Ook is het zo dat je in bepaalde situaties (bijvoorbeeld het nuttigen van een tussendoortje) geen hand meer vrij hebt om het deksel op een normale manier op te tillen.

De verschillende fracties van de vuilbakken worden niet gegroepeerd in afvaleilanden (rest-pmd op de speelplaats, rest-pmd-p&k in de klassen).

Vuilbakken groeperen verhoogt de sorteergaad van het afval. Dit omdat men bij het bereiken van de vuilbak bewust een keuze kan/moet maken. Ook wordt zo vermeden dat iemand naar de verkeerde vuilbak is gestapt. Tot slot dragen gegroepeerde vuilbakken bij tot een algemeen gevoel van orde en structuur.

In technische lokalen worden verschillende (specifieke) afvalfracties eerst samen verzameld en pas later gesorteerd.

Vuilnis eerst samen verzamelen om pas later (hopelijk) te scheiden is niet alleen tijdverspilling, het verlaagt ook het gevoel van orde en structuur. Ook hebben leerlingen bij het gebruik van de vuilbak niet het gevoel dat zij sorteren.

4 Over de specifieke proefprojecten

In alle scholen werden inspanningen gedaan om foute nudging weg te werken. Daarnaast gingen, verdeeld over de verschillende deelnemende scholen, vier specifieke proefprojecten door (met uitzondering van twee scholen waar het project beperkt bleef tot het wegwerken van foute nudging). Hierna volgt een overzicht van de vier specifieke proefprojecten.

4.1 Ontmoetingsplek = vuilbak

Wat is het proefproject?

Op de (overdekte) speelplaats werden meerdere 'vaste ontmoetingsplekken' geïnstalleerd met ingebouwde vuilbakken. We lieten ons hierbij inspireren door de koffiehoeke in tankstations. Restafval en PMD werden selectief ingezameld.

Hoe werkt het?

Voor onze doelgroep is de afstand tussen de plaats waar men staat en de vuilbak te groot. Een jongere met afval in de hand wil liever niet zijn/haar groep verlaten om afval in de vuilbak te gooien. Anders mist men een deel van het gesprek, wordt men vreemd aangekeken omdat men de groep even verlaat, ... Dus brengen we de vuilbak naar onze doelgroep.

4.2 Tegen zwerfvuil? DIY!

Wat is het proefproject?

Heel eenvoudig: directie, leerkrachten en ondersteunend personeel toonden het goede voorbeeld. Niet alleen door hun eigen werkplek netjes te houden (leraarskamer!), maar ook door duidelijk 'voorbeeldige' handelingen te stellen. Bij de start van het proefproject werd het personeel van de school bijengeroepen voor een introductiemoment. Hierin maakten ze niet alleen kennis met het opzet en de doelstelling van het project, er werd ook gevraagd enkele heel concrete 'voorbeeldige' handelingen te kiezen: één handeling om elke dag te doen, één handeling om één keer in de komende maand te doen en één om vanaf dan te doen – zie verder. Om de leerkrachten warm te maken voor het project, maar vooral om hen te wijzen op sommige absurde, maar realistische situaties, werden tijdens de bijeenkomst drie ludieke filmpjes getoond. Gemaakt in samenwerking met straattheaterduo Kartje Kilo werden in die filmpjes situaties die in scholen nog te veel voorkomen (foute nudging) uitvergroot uitgebeeld. Eén van de filmpjes is te zien via onderstaande link: DIY! Staat jouw school op één lijn? <https://vimeo.com/339103390>

Hoe werkt het?

In dit proefproject gaan we uit van de veronderstelling dat (een deel van) de scholieren de directie, de leerkrachten en het ondersteunend personeel als rolmodellen ziet. Tonen deze rolmodellen consequent het 'juiste' gedrag, dan is de kans gro(o)t(er) dat scholieren dit ook doen.

Zwerfvuil vermijden op school? Yes you can! Ervaar het zelf in...

1 2 3

LET'S DO IT IN DE VULBANK OP SCHOOL

KLEINE DAAD ALDOET GROOTE TAAK

1

Kies één engagement, om elke dag te doen.

- Elke schooldag raap ik minstens één stuk afval op.
- Elke dag, bij het binnenkomen van het lokaal waarin ik tegreef, ruim ik afval op samen met m'n leerlingen.
- Elke dag doe ik samen met mijn leerlingen de orde van de klas.
- Ik zal elke dag iets anders doen:

2

Kies één engagement om deze maand te doen.

- Ik betrek het thema afval of zwerfvuil overduidelijk in één van mijn lessen dmv. een online artikel, social media filmpje, website, etc.
- Ik verwerk het thema afval of zwerfvuil op subtielere wijze in mijn lessen. Als taalleerkracht kies ik 'toevallig' een tekst over zwerfvuil als leesopdracht, als wiskundeleerkracht zorg ik er 'toevallig' voor dat de cijfers in een grafiek over afval gaan, etc.
- Tijdens de orde van de speelplaats, steek ik samen met de leerlingen mee de handen uit de mouwen.
- Ik zal deze maand iets anders doen:

3

Kies één engagement om vanaf vandaag te doen.

- Ik gebruik steeds een herbruikbare drinkfles, brooddoos of ander afvalvrij alternatief voor mijn lunch.
- Ik vermijd de plastic bekertjes voor koffie of water in de leraarskamer, maar voorzie voor mezelf een koffiefles, thermos of drinkbeker.
- Bij het organiseren van een klas- of schoolactiviteit, vermijd ik zoveel mogelijk afval. Bijvoorbeeld: ga niet met conflicten, wegwerpers, ballonnen, etc.
- Ik zal vanaf vandaag iets anders doen:

Figuur 7: een checklist voor deelnemers aan het project DIY!

4.3 School zonder afval

Wat is het proefproject?

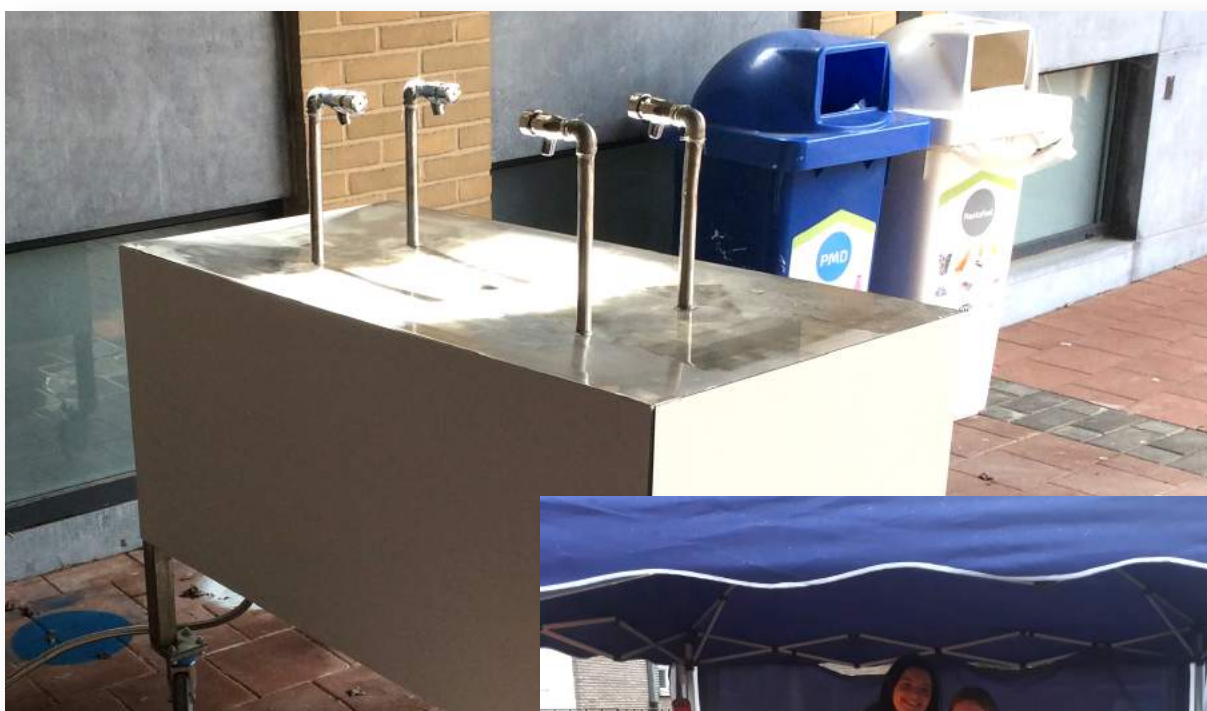
Naar analogie met CO2-neutraliteit, 0 verkeersdoden, ... gingen we voor een school zonder afval.

Verpakkingsafval komt er zo weinig mogelijk in.

Omwille van verschillende praktische en juridische moeilijkheden (bijvoorbeeld contracten met leveranciers) werden de deelnemende scholen in de praktijk 'afvalarme' scholen. Ter ondersteuning kregen zij tappunten voor kraantjeswater zodat hervulbare drinkflessen snel en hygiënisch kunnen worden gevuld. Ook een mobiele toog voor het hygiënisch en praktisch verkopen van afvalvrije snacks werd voorzien. Tot slot werd er extra ingezet op communicatie naar zowel leerlingen, personeel als ouders.

Hoe werkt het?

Omdat de doelstelling zo kristalhelder is: school zonder afval. Dus ook een school zonder (of heel weinig) zwerfvuil.

4.4 Scholieren 3de graad als rolmodel

Wat is het proefproject?

Met de steun van professor Tim Smits van de Faculteit sociale wetenschappen aan de KU Leuven werd met leerlingen van de derde graad Humane Wetenschappen (ASO) of Sociaal Technische Wetenschappen (TSO) een meta-experiment opgezet rond beïnvloeding en persuasieve communicatie over het vermijden van zwerfvuil. Binnen dit veldexperiment waren twee mogelijke rollen: acteur en observator.

Het experiment bevatte twee manipulaties:

- omgeving: de speelplaats was vuil of proper;
- voorbeeldgedrag: de acteurs stelden een goed voorbeeldgedrag (ze raapten vuil van de grond en gooiden het in de vuilbak) of ze stelden een slecht voorbeeldgedrag (ze gooiden vuil op de grond).

Dit zorgde voor vier verschillende situaties. Elke situatie werd in totaal ongeveer 10 keer uitgevoerd.

Hoe werkt het?

Jongeren spiegelen zich aan wie net enkele jaren ouder is. Rolmodellen tonen hoe het wél moet. In dit proefproject treden leerlingen van (bij voorkeur) de volledige derde graad van een bepaalde richting op als rolmodel.

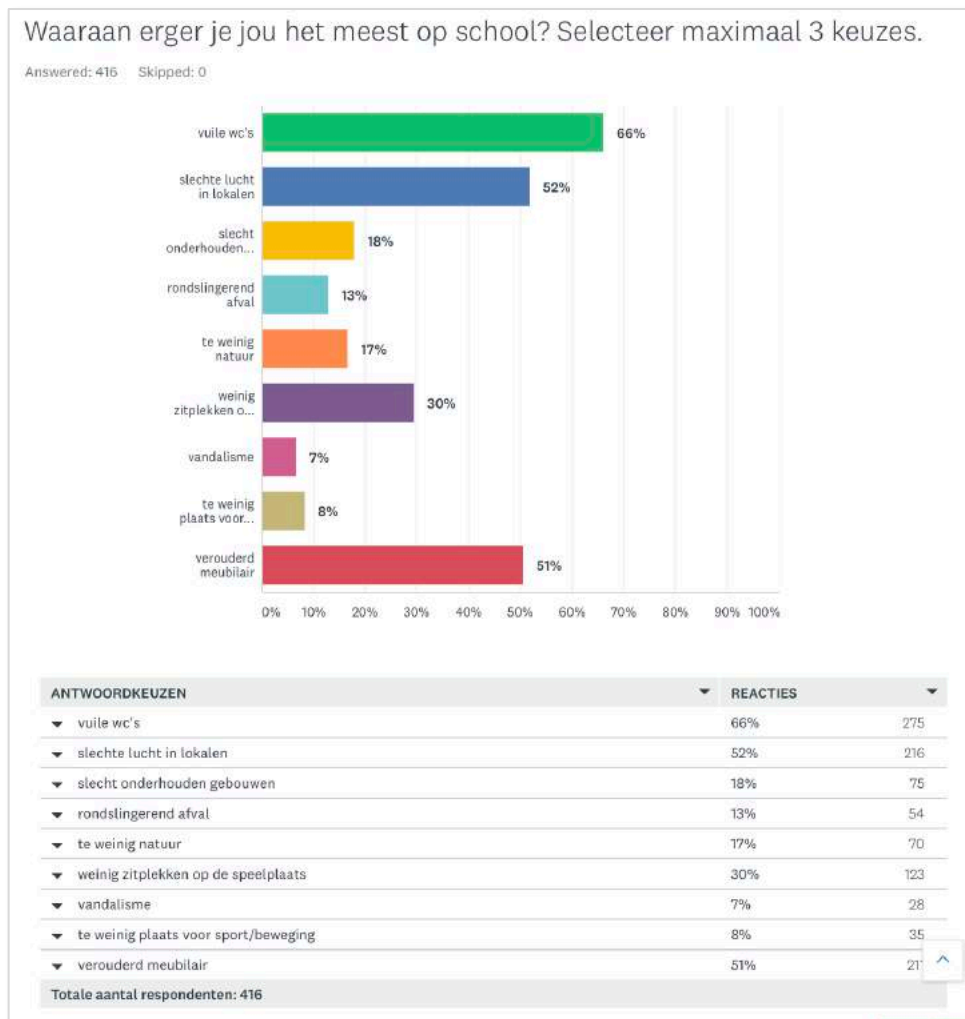
Figuur 8: afval werd op de grond gegooid als experiment

5 Resultaten

5.1 Resultaten ergernisbarometer

Per school ging een ergernisbarometer door, bij het begin en na afloop van het proefproject en dit voor leerlingen en personeel apart. Per school zijn dit dus 4 bevragingen.

De volledige resultaten zijn nuttige informatie voor de school in kwestie. In het kader van dit project was vooral de score die 'rondslingerend afval' kreeg relevant. Hierna volgt een voorbeeld van de resultaten van één school.

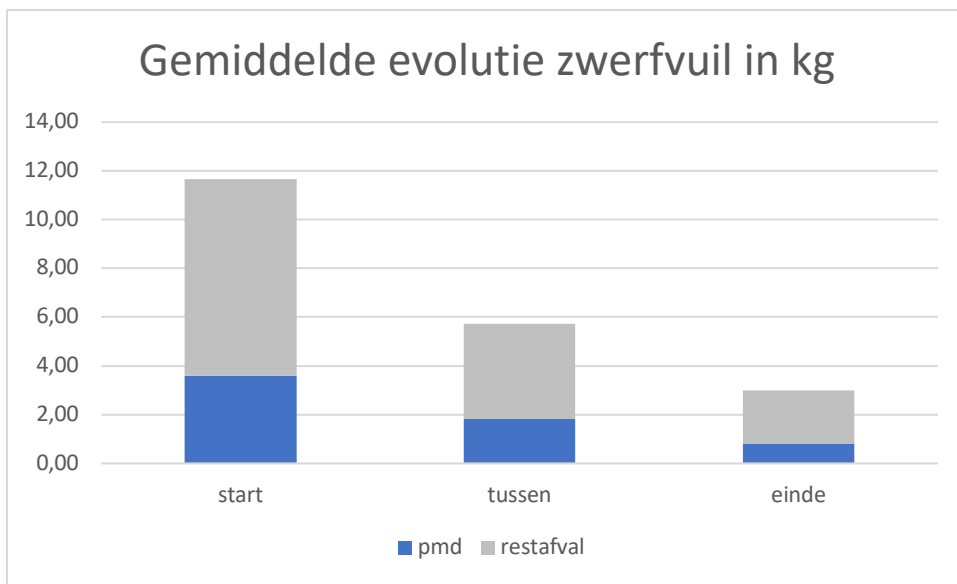
Figuur 9: het resultaat van de ergernisbarometer in een school

Wanneer het gemiddelde wordt genomen van alle percentages, bij het begin en aan het einde van het proefproject dan stellen we vast dat de ergernis tov 'rondslingerend afval' bij leerlingen quasi gelijk blijft. Bij personeel nam de ergernis af met 25%.

Noot: de score van zwerfvuil in de ergernisbarometer kan, maar hoeft geen indicatie te zijn van de werkelijke hoeveelheid zwerfvuil. Het is immers mogelijk dat iemand zich zwaar ergert aan zwerfvuil, ook al ligt er niet zoveel. Ook is het mogelijk dat, omdat er meer aandacht gaat naar het bestaan en de gevolgen van zwerfvuil, de ergernis toeneemt, ook al neemt de hoeveelheid zwerfvuil af.

5.2 Meting hoeveelheid zwerfvuil

In alle scholen ging een begin-, een tussen- en een eindmeting van de hoeveelheid zwerfvuil door. In onderstaande grafiek geven we de gemiddelde evolutie weer in kilogram.

Wanneer het gemiddelde wordt genomen van alle hoeveelheden zwerfvuil, bij het begin en aan het einde van het proefproject dan stellen we vast dat de hoeveelheid zwerfvuil afneemt met 75%.

5.3 Beleving door de school

Op het einde van het proefproject werd bij alle leerlingen en personeelsleden gepolst naar hun persoonlijke indruk m.b.t. de evolutie van de hoeveelheid zwerfvuil t.o.v. vorig schooljaar. De antwoordmogelijkheid 'weet niet' werd toegevoegd voor de eerstejaarsleerlingen en voor personeelsleden die nieuw zijn in de school. Hieronder een voorbeeld van hoe de vraag werd gesteld.

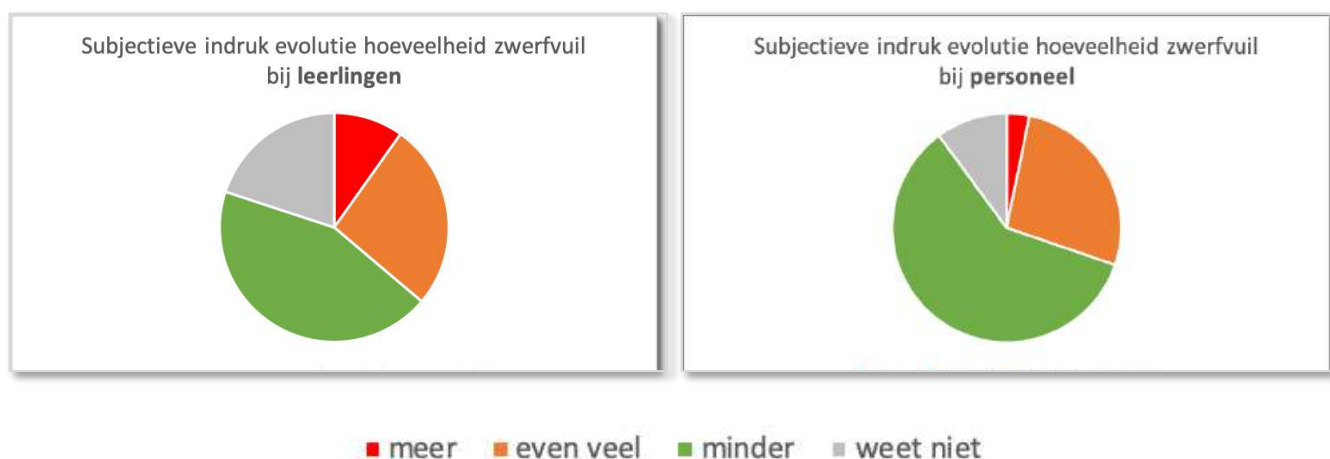
2019 - Anzegem - Sint-Vincentiusinstituut (LEERLINGEN)

2. Met welke stelling ben jij het eens?

- Er slingert meer afval rond op school dan vorig schooljaar.
- Er slingert even veel afval rond op school dan vorig schooljaar.
- Er slingert minder afval rond op school dan vorig schooljaar.
- Ik ben eerstejaars, ik kan niet antwoorden.

Vor.

Figuur 10: d.m.v. deze vraag werd gepeild naar de subjectieve indruk van de hoeveelheid zwerfvuil

Wanneer het gemiddelde wordt genomen van zowel leerlingen als personeel, dan blijkt dat circa 50% de indruk heeft dat er minder zwerfvuil op school aanwezig is. Circa 25% is van mening dat er even veel ligt, een kleine groep meent dat er meer ligt.

5.4 Evaluatie wegwerken foute nudging

Na afloop van de proefprojecten werden alle deelnemende scholen gevraagd naar de stand van zaken met betrekking tot het wegwerken van foute nudging op hun school. Er werd hierbij een onderscheid tussen (1) foute nudging m.b.t. het beleid en het gedrag van personeel en (2) foute nudging m.b.t. de infrastructuur en de praktische omkadering. Hierna vindt u alle resultaten in detail.

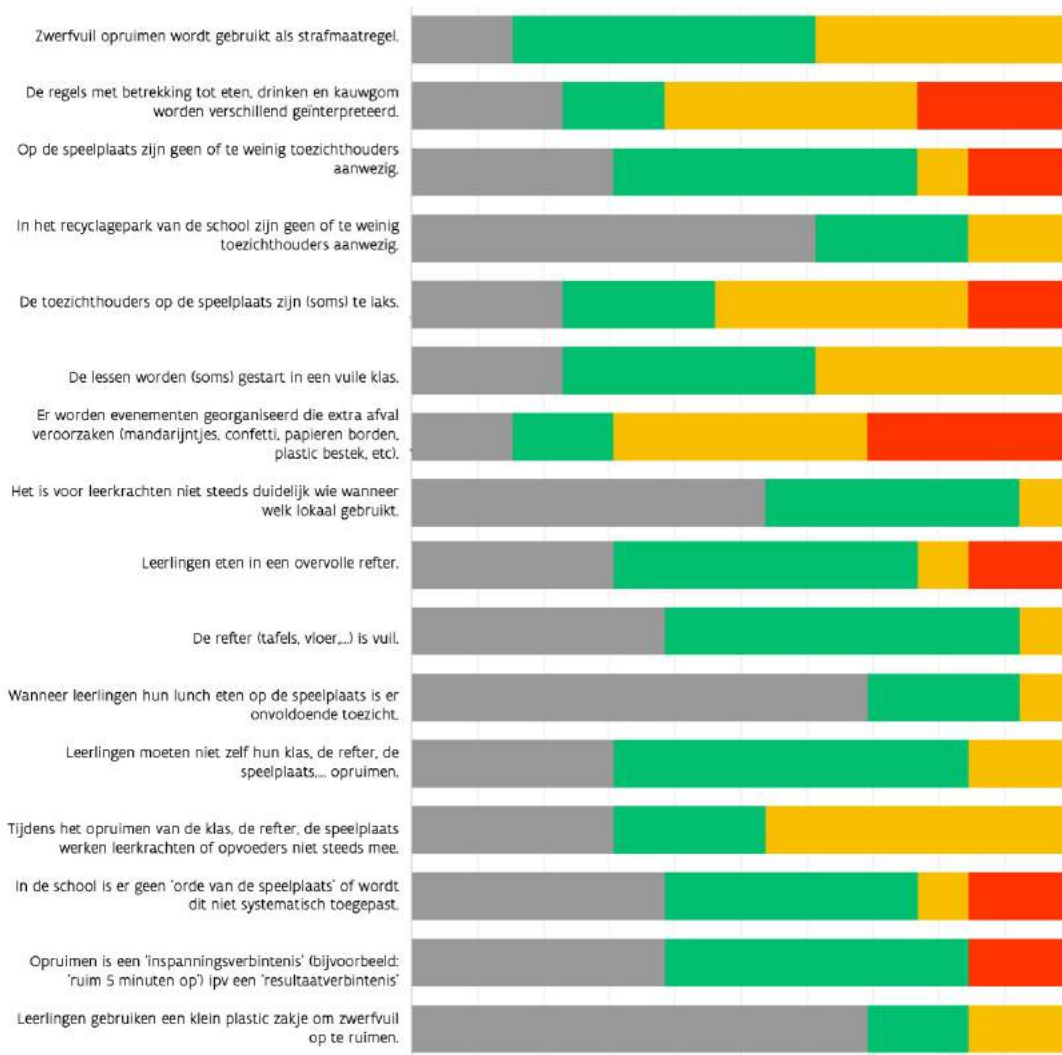
Globaal gezien maken we deze vaststellingen:

- Er is geen duidelijk verschil in 'moeilijkheidsgraad' tussen foute nudging mbt het beleid en het gedrag door personeel en dit door de infrastructuur en de praktische omkadering.
- Maar... alle aanpassingen die betrekking hebben op een vuilbakkenbeleid bleken relatief snel oplosbaar.*
- De moeilijkste hindernissen zijn de foute nudgers die vooral met het beleid, de betrokkenheid en deels ook de infrastructuur te maken hebben. **Die veranderingen vragen meer tijd.** We denken hierbij bijvoorbeeld aan:
 - schoolreglement consequent toepassen
 - er worden evenementen georganiseerd waarbij extra afval veroorzaakt wordt
 - het aanbieden van afvalarme snacks
 - anonieme plekken en donkere hoekjes

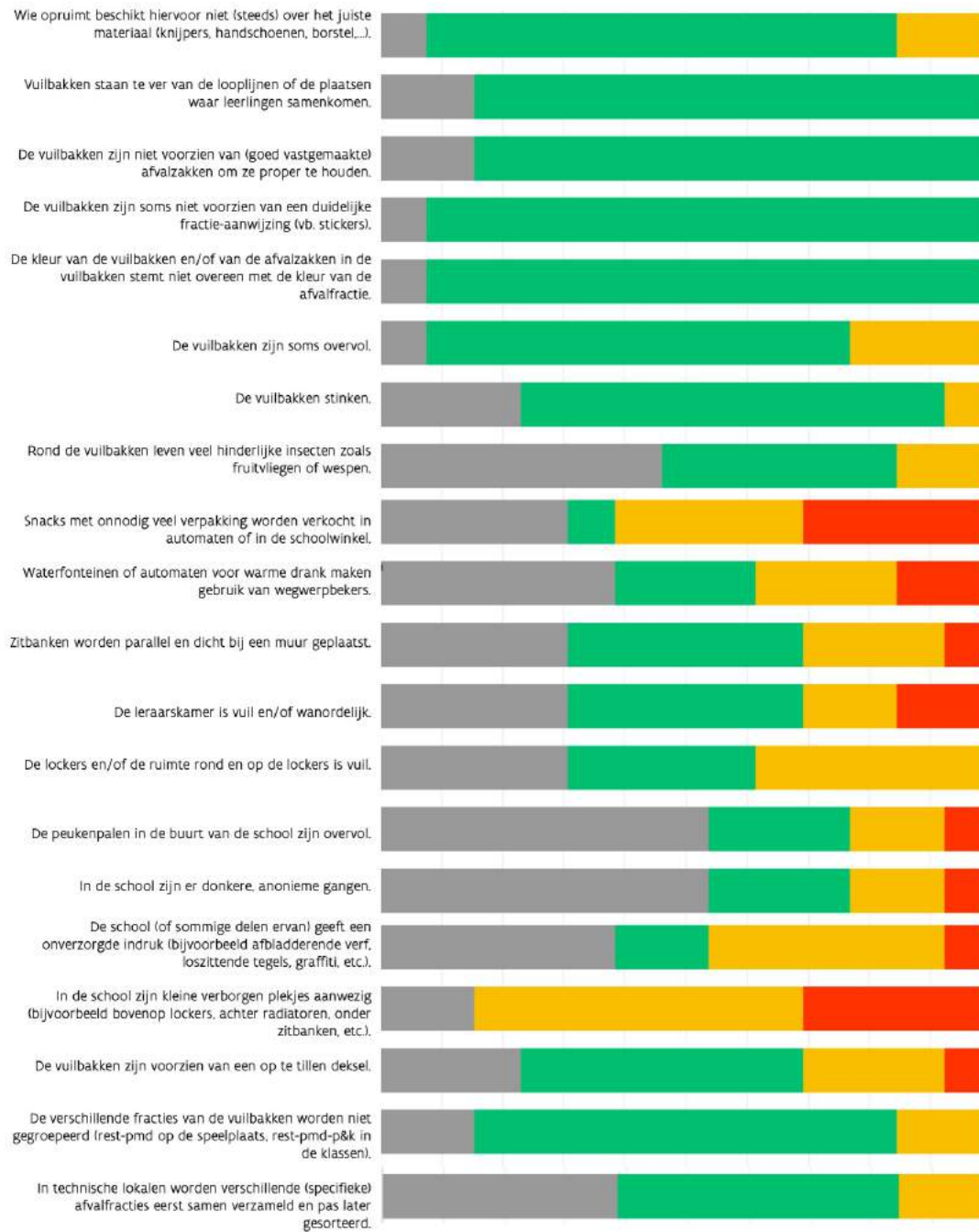
(*) Enkele van deze aanpassingen werden actief ondersteund door de afvalintercommunales, bijvoorbeeld door het ter beschikking stellen van aangepaste afvalrecipiënten.

- Niet van toepassing op mijn school
- Opgelost!
- Even geduld aub. We zijn er bijna...
- Niet opgelost, dit lukt ons niet.

Foute nudging mbt het beleid en het gedrag door personeel

Foute nudging mbt de infrastructuur en de praktische omkadering

6 Conclusie

6.1 Aanbevelingen naar scholen toe

Op basis van de verworven inzichten van dit proefproject wordt in samenwerking met de Mooimakers een draaiboek uitgewerkt voor scholen. Dit draaiboek uitvoeren is het beste advies dat we scholen kunnen geven.

Hierna geven we kort enkele hoofdlijnen van dit draaiboek weer.

- Start niet met een klassieke communicatiecampagne, dit is pas zinvol als alle nudging-instrumenten zijn uitgeput.
- Het introduceren van goede nudgers is aan te bevelen, maar pas wanneer de foute nudgers zoveel mogelijk zijn weggewerkt.
- Start bij het wegwerken van foute nudging met de quick wins voor de school. Immers, door snel zichtbare resultaten te bekomen, motiveer je mensen om mee te werken.

In de meeste scholen zijn dit de quick wins:

- Vuilbakken staan open (binnen) of hebben een deksel met voldoende grote inworpopening zonder flappen (buiten).
- Vuilbakken in de gangen en buiten worden steeds per twee geplaatst: één voor PMD en één voor restafval.
- De kleuren van de vuilbakken (vuilbak zelf, stickers, zichtbare vuilzakken,...) komen overeen met de kleuren van de afvalfracties. Volg daarbij een logische kleurindeling, bijvoorbeeld door minstens gebruik te maken van de kleuren die Fost Plus gebruikt in haar sorteerinstructies (blauw voor PMD, okergeel voor papier-karton, donkergroen voor glas).
- Op de vuilbakken komen stickers met schoolspecifieke sorteerinstructies.
- Laat leerlingen na elke les de klas opruimen en na elke speeltijd de speelplaats.
- Laat leerkrachten en opvoeders helpen bij het opruimen.
- Plaats zitbanken dwars op gevels in plaats van langs.
- Vat het schoolreglement kort samen in een reeks elementaire leefregels. Laat het personeel deze prioritaire regels zelf bepalen.
- Geef niet zomaar gratis brooddozen en drinkflessen weg. Immers... gratis = waardeloos = afval. Kies voor kwaliteit en vraag een kleine bijdrage. Gratis kan wel als attentie, bijvoorbeeld bij inschrijving in de school.
- ...
- Duid één iemand aan die alle acties m.b.t. afval in het algemeen en zwerfvuil in het bijzonder coördineert.
- Probeer de coördinerende persoon te omringen met enkele gemotiveerde collega's.
- Maak van de strijd tegen zwerfvuil een opdracht voor alle personeelsleden. Breng het thema regelmatig onder de aandacht: op personeelsvergaderingen, in Smartschool-berichten, etc.

6.2 Aanbevelingen naar het beleid toe

Coaching van scholen

Tijdens alle eindgesprekken met de deelnemende scholen werd gevraagd of ze een gelijkaardig traject alleen hadden kunnen afleggen, zonder financiële of materiële steun, zonder de inbreng van expertise, maar mét een leidraad door middel van een draaiboek. Het antwoord was negatief. De inbreng van externe expertise werd door iedereen noodzakelijk bevonden. Financiële en materiële steun bleek ook erg belangrijk, al gaven enkele scholen aan dat ze, door middel van een zorgvuldige financiële planning, er op lange termijn ook zouden kunnen in slagen belangrijke stappen vooruit te zetten.

Hieruit concluderen we dat het vanuit het beleid nodig is om binnen afvalintercommunales de nodige middelen vrij te maken om scholen te coachen bij het uitvoeren van een traject tegen zwerfvuil.

Aandacht bij infrastructurele werken

Soms blijkt het aanpassen van foute nudging moeilijk omwille van de hoge kost om infrastructurele fouten te corrigeren. Daarom is het essentieel om bij het ontwerp en/of de inrichting van de infrastructuur voldoende aandacht te hebben voor goede nudging en foute te vermijden. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het vermijden van kleine verborgen plekjes (achter radiatoren bijvoorbeeld) waar afval wordt achtergelaten of het voorzien van vorstvrije tappunten voor drinkflessen op de speelplaats.

Milieu, afval, zwerfvuil, duurzaamheid opnemen in doorlichting

Momenteel zien we dat het ambitieniveau m.b.t. milieu, afval, zwerfvuil of duurzaamheid verschillend is naargelang het beleid van de school in kwestie. Door het afvalbeleid structureel op te nemen bij de doorlichting van scholen, zowel de doorlichting m.b.t. het onderwijskundige aspect als dit m.b.t. de gebouwen, worden alle scholen gestimuleerd om voldoende inspanningen te doen.

Afval en duurzaamheid opnemen in lerarenopleiding

Momenteel is er binnen de lerarenopleidingen nog onvoldoende aandacht voor duurzaamheid in het algemeen en zwerfvuil in het bijzonder. Dit kan beter. Deze items kunnen immers een plaats vinden in vele vakken en gezien de maatschappelijke relevantie lijkt dat een must.

Een wetgevend / stimulerend kader scheppen voor bedrijven en organisaties

In punt 6.3 wordt geschetst wat bedrijven en organisaties kunnen doen. Door een aangepast wetgevend en/of stimulerend kader (fiscaal, subsidies) kan het beleid bedrijven en organisaties er extra toe aanzetten actie te ondernemen.

6.3 Aanbevelingen naar bedrijven /organisaties toe

Zowel scholen als de overheid zijn zoekende naar betaalbare en praktische oplossingen om afval in het algemeen en zwerfvuil in het bijzonder te vermijden.

Hierna volgen enkele concrete noden die we tijdens de proefprojecten werden vastgesteld.

Onderhoudsvriendelijke en stevige drinkbussen die aansluiten bij de leefwereld van jongeren

Ook al zijn er ondertussen reeds kwaliteitsvolle drinkbussen te verkrijgen, we zien nog steeds heel wat ‘brol’. Wie voor de eerste keer overschakelt op een hervulbare drinkbus, maar nadien met een natte boekentas zit, haakt in veel gevallen af. Als drinkbussen bovendien gemaakt worden in verschillende stijlen die aansluiten bij de leefwereld van jongeren, kunnen ze bijdragen tot het benadrukken van de identiteit van de gebruiker ervan.

Afvalarme tussendoortjes

Schoolwinkels vinden soms moeilijk leveranciers van lokale, gezonde producten zonder of met beperkte verpakking en die liefst ook geleverd kunnen worden op school. Bakkers of traiteurs zouden kunnen inspelen op de trend van afvalarme schoolwinkels.

Watertapkranen

Scholen staan nu nog voor de keuze om leerlingen een fles te laten vullen boven bijvoorbeeld de wasbak dan wel om een dure waterfontein aan te kopen of te huren. Op de markt zijn nog te weinig systemen beschikbaar die hygiënisch zijn, ‘smakelijk’ aanvoelen en een voldoende groot debiet hebben om tijdens de korte pauzemomenten een relatief grote toestroom aan leerlingen te verwerken.

Gepaste afvalrecipiënten aanbieden

Betaalbare vuilbakken met het juiste formaat en met een aangepaste inworpopening zouden de standaard moeten worden maar zijn helaas nog te weinig beschikbaar op de markt.

Afvalarme schoolmaaltijden

Aanbieders van (warme) schoolmaaltijden spelen momenteel nog te weinig in op de vraag van veel scholen om afvalarme gerechten aan te bieden die bovendien ook leiden tot minder voedselverspilling.